

مجلس و قانونگذاری از دیدگاه امام خمینی (ره)

(با تأکید بر وصیتنامه امام خمینی (ره))

کد موضوعی: ۲۷۰

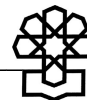
شماره مسلسل: ۱۰۴۱۶

مهرماه ۱۳۸۹

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	مقدمه
۴	فصل اول - کلیات
۹	فصل دوم - وصایای امام خمینی (ره) پیرامون مجلس شورای اسلامی
۱۰	گفتار اول - انتخابات مجلس شورای اسلامی
۱۳	گفتار دوم - رفتار نمایندگان
۲۳	گفتار سوم - ویژگی‌های قانون مطلوب
۲۹	پیشنهادها
۳۰	نتیجه‌گیری
۳۱	منابع و مأخذ

مجلس و قانونگذاری از دیدگاه امام خمینی (ره) (با تأکید بر وصیتنامه امام خمینی(ره))

چکیده

این گزارش پس از بررسی علل اهمیت مجلس از دیدگاه امام خمینی (ره)، به مجلس و قانونگذاری از دیدگاه ایشان براساس وصیتنامه سیاسی - الهی ایشان با رویکرد سیاست‌های تقنینی در محورهای انتخابات مجلس، ویژگی نماینده، قانون مطلوب، رفتار نمایندگی و اهداف مجلس پرداخته و در نهایت با پیشنهادها و راهکارهایی به پایان رسیده است.

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران طلیعه ظهور حکومتی در جهان است که خواستار برقراری نظامی مبتنی بر اصول و ارزش‌های اسلام بوده و هست و همواره در چارچوب اسلام و به دنبال جمهوریت و مشارکت حداکثری مردم در نظام سیاسی و عرصه اجتماعی بوده است. از این رو نظام جمهوری اسلامی اگرچه مشروعیت خود را الهی و در چارچوب اصول و اعتقادات دینی می‌داند، اما نقش مردم را در تداوم این مشروعیت در عرصه عملکرد و کارآمدی جدی گرفته است. در این میان حضرت امام خمینی(ره) به‌عنوان بنیانگذار و راهبر این قافله از ابتدا تلاش کرده تا ساختار منسجم و پایداری را با کمک نخبگان ملت در این سرزمین مستقر سازد که الگویی از مردم‌سالاری دینی و اسلامی را به جهانیان عرضه کند و موجبات ثبات و پیشرفت ایران را فراهم سازد.

اندیشه و عمل امام راحل (ره) که از آن به «خط امام» تعبیر می‌شود، برترین میزان سنجش اندیشه و عمل کارگزاران نظام اسلامی و مردم است. اگر این شاخص در میزان سنجش فراموش شود یا کمرنگ گردد، ممکن است ماهیت انقلاب اسلامی دچار استحاله شود و چیزی جز نام امام (ره) و انقلاب اسلامی برای آیندگان برجای نماند.

نقش رهنمودهای امام خمینی (ره) به‌عنوان رهبر و معمار انقلاب اسلامی هم در دوران مبارزات قبل از پیروزی انقلاب، هم در دوران رهبری و هم در دوران پس از ارتحال ایشان در پیشبرد انقلاب و اهداف انقلاب اسلامی غیرقابل انکار است. در این میان وصیتنامه الهی - سیاسی حضرت امام (ره) به‌عنوان نقشه راه آینده نظام اسلامی و تبیین‌کننده خط‌مشی‌های ثابت انقلاب

اسلامی و مخصوصاً برای قوای سه‌گانه و دستگاه‌های اجرایی نظام همواره مورد توجه بوده و خواهد بود.

مجلس شورای اسلامی یکی از نهادهای عمده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است که به‌خاطر همین جایگاه بلند همواره موضوع توصیه‌ها و تأکیدهای آن مرد الهی قرار داشته است. توصیه‌های امام خمینی(ره) به مجلس شورای اسلامی به‌عنوان مهمترین نهاد مردمی که نقش قانونگذاری و نظارت بر دیگر قوا را در ساختار جمهوری اسلامی برعهده دارد از جمله نکاتی است که در متن وصیتنامه و دیگر بیانات ایشان به‌وضوح به چشم می‌خورد.

شاید علت عمده توجه امام خمینی(ره) به مجلس در جای‌جای سخنان خود و به ویژه در وصیتنامه سیاسی - الهی را باید در اهمیت آن در قانون اساسی جستجو کرد. در این زمینه لازم است به دو حوزه چگونگی تشکیل مجلس و وظایف آن در قانون اساسی توجه شود.

مجلس شورای اسلامی نهادی مردمی و یکی از مهم‌ترین نهادهای شورایی کشور است. از این‌رو با بررسی صحیح اهمیت مردم و شورا در قانون اساسی می‌توان به جایگاه بلند و نحوه شکل‌گیری مجلس شورای اسلامی در ساختار قانون اساسی پی برد. اهمیت مردم سالاری در حکومت اسلامی و قانون اساسی با توجه کردن به اصل ششم این قانون روشن می‌شود.

«اصل ششم: در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکا آرای عمومی اداره شود، از راه انتخابات، انتخاب رئیس‌جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر اینها، یا از راه همه‌پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌گردد»^۱

با عنایت به این اصل که مجلس شورای اسلامی برجسته‌ترین نهاد مردمی در این نظام مردم‌سالار دینی است و باید تجلی اصلی این مردم‌سالاری باشد لذا در اداره امور کشور از اهمیت والایی برخوردار است.

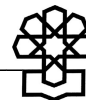
در مورد اهمیت شورا در قانون اساسی نیز می‌توان به ۱۱ نهاد شورایی اثرگذار و با وظایف خطیر اشاره کرد. مانند مجلس خبرگان، شورای نگهبان، مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، هیئت وزیران و...

برای شناخت جایگاه مجلس شورای اسلامی در قانون اساسی، پرداختن به وظایف این شورا در ساختار نظام جمهوری اسلامی ضروری است. این وظایف به دو بخش قانونگذاری و نظارت تقسیم می‌شود.

حق قانونگذاری تنها از آن خداست «ان الحكم الا لله یقصر الحق و هو خیر الفاصلین»^۲ و کسی

۱. رک. به: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۲. «حکم و فرمان تنها از آن خدا است، حق را از باطل جدا می‌کند و او بهترین جداکننده است». سوره مبارکه انعام، آیه ۵۷.

جز او نمی‌تواند (مگر در مواردی که او اجازه داده باشد) به تشریح بپردازد یا دیگران را مجبور کند که از فرمان او اطاعت کنند. در دوران غیبت علاوه بر لزوم رعایت قوانین اولیه شرع مقدس، دو نهاد حق قانونگذاری دارند که عبارتند از: ولی فقیه که احکام ثانویه را تعیین و احکام حکومتی را صادر می‌کند و مردم در اموری که مربوط به اداره زندگی‌شان در جامعه اسلامی باشد که در مورد آن احکام اولیه، احکام ثانویه و حکومتی وجود ندارد. از این رو مردم با همفکری می‌توانند برای خود بر مبنای اکثریت تصمیم‌گیری کنند و ملت ایران این حق خدادادی را از طریق قانون اساسی و نهادهای سامان‌یافته توسط آن اعمال می‌کند.

وظایف و اختیارات مجلس در حیطه قانونگذاری و نظارت در اصول به تفصیل بیان شده که در این مقدمه مجال پرداختن به آنها وجود ندارد.

علاوه بر این شوراهای متعددی در حوزه‌های محدودی از قانونگذاری یا نظارت، در قانون اساسی تعیین یا پیش‌بینی شده است که مجلس تعداد مشخصی از نمایندگان را برای عضویت در آن شوراها تعیین می‌کند. بنابراین مجلس شورای اسلامی از طرفی جایگاه و سازوکار دستگاه‌ها را (در حدود مقرر در قانون اساسی) روشن می‌کند و از طرف دیگر ضامن عملکرد صحیح بسیاری از نهادهاست. این جایگاه والا در قانون اساسی جمهوری اسلامی از آن جهت به مجلس داده شده است که این نهاد، هم برجسته‌ترین نماینده مردم در ساختار حکومت است و هم بزرگ‌ترین نهاد شورایی مملکت پس از شورای کلان ملت است. به همین دلیل است که کشور حتی یک روز هم نباید بدون مجلس باشد.^۱

با توجه به آنچه در مورد اهمیت مجلس شورای اسلامی در نظام جمهوری اسلامی بیان شد، حضرت امام (ره) علاوه بر تأکید بر جایگاه والای مجلس بر رفتار صحیح نمایندگان و تصویب قوانین مطابق با اسلام و مصالح کشور نیز اصرار داشتند و لذا تلاش کردند معیارها، ضوابط و ویژگی‌های انتخاب نمایندگان مجلس و معیارهای رفتار نمایندگی، نظارت و قانونگذاری نمایندگان مجلس را در جهت بهبود و تکامل این نهاد مهم و اثرگذاری مثبت آن در ادامه راه انقلاب اسلامی تبیین نمایند. تلاش حضرت امام (ره) بر این بود که جایگاه مجلس شورای اسلامی را به وضعیت مطلوب آن هر چه بیشتر نزدیک نمایند.

گزارش حاضر با محور قرار دادن موارد مربوط به مجلس شورای اسلامی در وصیتنامه سیاسی - الهی امام خمینی (ره)، دیگر پیام‌ها و بیانات ایشان را مورد توجه قرار داده است. این گزارش به تبیین سیاست‌های اجرایی و تقنینی لازم جهت اجرای جدی‌تر نظرات امام راحل در زمینه انتخابات مجلس شورای اسلامی، رفتار نمایندگان و وظایف مجلس و نمایندگان می‌پردازد و قصد دارد از این طریق

۱. ر.ک. به: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی.

علاوه بر توجه دادن خوانندگان به دغدغه‌های بنیانگذار جمهوری اسلامی در حوزه مجلس، انتخابات و قانونگذاری، راهکارهایی برای اجرای مناسب امور براساس آن دغدغه‌ها فراهم سازد.

فصل اول - کلیات

جایگاه قانون و مجلس از نگاه امام خمینی (ره)

امام خمینی (ره) برای مجلس شورای اسلامی برترین جایگاه را در نظام اسلامی در نظر گرفته است. ایشان به دو ویژگی اساسی مجلس که سازگاری با اسلام و جوشیدگی در متن ملت باشد اشاره کرده است. حضرت امام (ره) این مفاهیم را به گفتاری روشن در صحیفه بیان نموده که:

«مجلس شورای اسلامی، که در رأس تمام نهادهای نظام جمهوری اسلامی است، از ویژگی‌های خاص برخوردار است، که مهمترین آنها اسلامی - ملی بودن آن است. اسلامی است که تمام تلاشش در راه تصویب قوانین غیرمخالف با احکام مقدس اسلام است، خصوصاً با برخورداری از شورای محترم نگهبان و ملی است که از متن ملت جوشیده است و دست شرق و غرب و وابستگان به آنان از سرنوشت آن کوتاه است. امروز مجلس خانه واقعی ملت است و برخلاف دوران طاغوت، به‌خصوص رژیم ستمگر پهلوی، بر آرای توده متعهد به اسلام و اصیل و زحمتکش و محروم استوار است و دست ناپاک دولتمردان و قدرتمندان و خانان و غرب و شرق‌زدگان از آن کوتاه است»^۱.

یکی از مقدماتی که برای تبیین نظرات امام (ره) در وصیتنامه سیاسی - الهی پیرامون مجلس شورای اسلامی قابل بررسی است، توجه به جایگاه مجلس شورای اسلامی و قانونگذاری در منظومه فکری امام خمینی (ره) است. زیرا وصیتنامه در حقیقت چشم‌انداز و نقشه راهی است که بر مبانی و اصول مطرح شده توسط حضرت امام (ره) در سال‌های متمادی قبل و بعد از انقلاب، توصیه‌ها و رهنمودهای ایشان در ده‌ساله رهبری بر نظام جمهوری اسلامی استوار است.

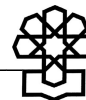
علل اهمیت مجلس از نگاه امام (ره)

مجلس در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) از جایگاه والایی برخوردار است تا آنجا که ایشان در همان سال‌های اولیه نظام جمهوری اسلامی بارها می‌فرمودند:

«من تکرار می‌کنم مجلس بالاترین مقامی است در این مملکت. مجلس اگر رأی داد و شورای نگهبان هم آن رأی را پذیرفت، هیچ‌کس حق ندارد یک کلمه راجع به این بگوید...»^۲.

1. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۸، ص ۴۲۰.

2. همان، ج ۱۴، ص ۳۷۰.

در جای دیگر فرمودند:

«مجلس را که در رأس امور واقع است، تقویت کنید».^۱

ایشان بارها بر نقش محوری مجلس تأکید داشته و بیان می‌کردند که:

«مجلس شورای اسلامی که در رأس تمام نهادهای نظام جمهوری اسلامی است...».^۲

این بیانات نشان می‌دهد که به نظر ایشان این جایگاه والای مجلس ریشه در وظایف خطیر آن دارد که موجب شده اصلاح و افساد مجلس به همه نهادها تسری یابد. بنابراین ایشان تأکید فراوانی بر ویژگی‌های لازم نمایندگان در مجلس می‌فرمایند. از طرفی علل و شرایط اهمیت مجلس در چند محور قرار گرفته است.

الف) وظایف خطیر مجلس

وظایف و اختیارات مجلس در قانون اساسی جمهوری اسلامی بسیار خطیر است، این نکته ریشه در اهمیت و کارکرد خطیر مجلس دارد:

«مبارک آن روزی است که ایران از سلطه اجانب مستخلص شود و مجلس شورای اسلامی به وظایف خطیر خود عمل کند و ایران استقلال پیدا کند و همه دشمنان ایران ذلیل و نابود شوند و مسلمین همه با هم پیوند کنند».^۳

۱. اهمیت قانونگذاری

امام خمینی (ره) قانون و قانونگذاری را ملازم هم می‌داند و باور دارد که مرکز همه قانون‌ها و قدرت‌ها مجلس است و هدایت همه امور کشور به دست مجلس صورت می‌گیرد.

«قضیه هدایت مسئله‌ای است، قضیه کارشکنی مسئله دیگر، هدایت باید کرد. مرکز همه قانون‌ها و قدرت‌ها مجلس است. مجلس هدایت می‌کند همه را و باید بکند».^۴

ایشان به قدری برای قانون و اجرای آن در کشور اهمیت قائل بودند که سال ۱۳۶۰ را سال حکومت قانون نامیدند.^۵

از طرفی نامگذاری سال ۱۳۶۰ به سال حکومت قانون نشان از توجه ویژه امام (ره) به قانون و قانونگذاری در کشور دارد. ایشان در امر قانونگذاری به دو نکته اسلامی بودن قوانین و تدبیر امور کشور براساس نظر اکثریت توجه ویژه داشته‌اند. در این مورد گفته‌اند:

«همه باید مقید به این باشید که قانون را بپذیرید، ولو برخلاف رأی شما باشد. باید بپذیرید،

۱. همان، ج ۱۳، ص ۵۳۸.

۲. همان، ج ۱۸، ص ۴۲۰.

۳. همان، ج ۱۲، ص ۲۸۰.

۴. همان، ج ۱۲، ص ۳۴۷.

۵. همان، ج ۱۴، ص ۲۲۱.

برای اینکه میزان اکثریت است و تشخیص شورای نگهبان که این مخالف قانون نیست و مخالف اسلام هم نیست، میزان است که همه ما باید بپذیریم...دیگر نقزدن در آن، اگر بخواهد مردم را تحریک بکند، مفسد فی الارض است»^۱.

۲. اهمیت نقش نظارتی

ایشان تشکیل مجلس را تشکیل مرکز هدایت امور کشور می‌داند که موجب رسمی شدن قوای نظام می‌شود. یعنی زمانی که مجلس رسمیت پیدا کرد همه امور باید تابع نظارت مجلس باشند. چون مجلس با نظارت مستمر خود از حقوق ملت حمایت می‌کند. امام خمینی (ره) در بیانی صریح به این نکته پرداخته که: «مسامحه‌ها از کار باید بروند و باید حالا که مجلس تأسیس شد و مجلس رسمیت پیدا کرد، همه امور باید بر نظارت مجلس به روال خودش بگذرد و با جدیت و قاطعیت و بدون مسامحه، هرکس خلاف کرد بخواهند او را و اگر خلافی واقعاً کرده بدهند او را دست دادگاه‌ها و دادگاه محاکمه‌اش بکنند»^۲.

ب) اهمیت مجلس از جهت اصلاح امور

یکی از علل عمده اهمیت مجلس، در اصلاح امور مربوط به اختیارات و وظایف خطیر و گسترده مجلس شورای اسلامی است که اصلاح مجلس موجب اصلاح سایر دستگاه‌ها و جلوگیری از انحراف آنها می‌شود. البته ایشان تأکید می‌کنند که راه اصلاح مجلس به دست مردم هموار می‌شود که آنان باید وکلای متعهد به مجلس بفرستند. ایشان در تبیین این اصل می‌فرمایند:

«... اگر مجلس یک مجلس اسلامی که با انتخابات صحیح انجام بگیرد و اشخاصی که انتخاب می‌شوند واقعاً منتخب ملت باشند، تمام کارهای کشور با دست مجلسی‌ها اصلاح می‌شود...»^۳.
البته ممکن است مجلس براساس دیدگاه امام (ره) شکل نگیرد و مجموعه انتخابات، انتخاب و منتخب به شکل اصولی حل و فصل نشوند که در این صورت امور کشور به دست مجلسی‌ها اصلاح نمی‌شود و نتیجه خلاف انتظار خواهد داشت.^۴ ایشان در وصیتنامه سیاسی - الهی می‌فرمایند:

«در این پنجاه سال یک اکثریت قلبی منحرف در مقابل یک اقلیت مظلوم موجب شد که هرچه انگلستان و شوروی و اخیراً آمریکا خواستند، با دست همین منحرفان از خدا بی‌خبر انجام دهند و کشور را به تباهی و نیستی کشانند»^۵.

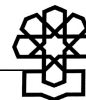
۱. همان، ج ۱۴، ص ۳۷۸.

۲. همان، ج ۱۳، ص ۵۲.

۳. همان، ج ۱۷، ص ۴۶۹.

۴. همان، ج ۱۷، ص ۴۶۹.

۵. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۴۳.

ج) اهمیت مجلس از جهت نماینده مردم بودن

امام خمینی (ره) اداره امور کشور را از آن جهت به مجلس می‌سپرد که نمایندگان مردم در آن حضور دارند. از نظر امام (ره) کسی نماینده مردم است که در انتخابات سالم کاندیدا شود و اصلح و منتخب مردم باشد.^۱ یعنی به وجود آمدن این سه ویژگی در هر کس موجب می‌شود که نماینده مردم بودن موضوعیت پیدا کند.

امام (ره) در سخنرانی‌های مکرر خود بر تقلبی بودن انتخابات رژیم شاه و عدم وجود نمایندگان دلخواه مردم تأکید می‌فرمودند.^۲ پس از انقلاب حضرت امام (ره) مجلس برخاسته از متن مردم را نماینده مردم در تعیین سرنوشت خود در تصمیم‌گیری‌های مهم می‌دانستند. ایشان تصمیم‌گیری در مورد گروگان‌های آمریکایی را از آن جهت به مجلس واگذار کردند که این مجلس نماینده مردم بوده است.^۳

ایشان پس از تشکیل مجلس در جمع نمایندگان دوره اول فرمودند:

«الان ملت می‌تواند ادعا بکند که ما در همه امور ناظریم».^۴

امام (ره)، مجلس را عامل عمده حضور مردم در حکومت تلقی می‌کردند و مجلس را خانه ملت به شمار می‌آوردند. از این رو نماینده مردم بودن برای او موضوعیت داشته است.

د) شرط اهمیت در مجلس: تعهد به اسلام و کشور

ایشان با تأکید بر لزوم اسلامی بودن قوانین مصوب و رفتار مجلس به روشنفکران ملی‌گرا اعتراض می‌کردند و عبارت «مجلس ملی» را تقبیح می‌کردند و علت طرح این عنوان را ترس آنها از اسلامی بودن مجلس می‌دانستند و می‌فرمودند:

«از اسلام می‌ترسند، مجلس اسلامی نباشد، شورای اسلامی نباشد، اینها نه اینکه ملی‌اش را بخواهند، اسلامی‌اش را می‌خواهند نباشد».^۵

از نظر امام (ره) مجلسی اهمیت دارد که دو ویژگی تعهد به اسلام و کشور را همزمان داشته باشد. اگر چنین اتفاقی بیافتد که قوانین مصوب اسلامی باشند همه باید سر تسلیم به اسلام و قوانین مصوب مجلس فرو آورند. یعنی مشروعیت قانونگذاری مجلس در تعهد به اسلام و وضع قوانین اسلامی است.

1. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۸، صص ۱۹۷، ۲۷۹.

2. همان، ج ۱۷، صص ۲۴۶-۲۴۵.

3. همان، ج ۱۲، ص ۱۶۲.

4. همان، ج ۱۳، ص ۱۰۰.

5. همان، ج ۱۲، صص ۴۶۲-۴۶۳.

ایشان در مورد مخالفان رأی و نظر مجلس فرمودند:

«باید سر تسلیم به مجلس یعنی سر تسلیم به اسلام، وقتی [قوانین] مخالف اسلام نیست، سر تسلیم به اسلام فرو آورد...نباید اذهان مردم را نسبت به مجلس مشوش کنند».^۱

نکته‌ای که امام (ره) تأکید می‌کند این است که تسلیم در مقابل تصمیمات مجلس تنها در چارچوب اسلام قابل پذیرش است. یعنی ریشه اقتدار مجلس برای نظارت و هدایت امور کشور در سازگاری با مبانی و احکام اسلام است.

نکته مهم در اندیشه امام (ره) این است که ایشان برخلاف پیش‌نویس قانون اساسی اولیه جمهوری اسلامی ایران، با عبارت «مجلس شورای ملی» مخالفت می‌کند. در نگاه امام (ره) حتی قانون اساسی نیز اگر با مصالح اسلام در تضاد باشد و نهادی را برخلاف اسلام سوق دهد، اعتبار ندارد، چه رسد به قوانین عادی مجلس. یعنی آنچه که به نفع ملت است و باعث مردمی بودن حکومت می‌شود، از راه اسلام به دست می‌آید و ملی‌گرایی (به روش ملی‌گرایان آن روزها) نهایتاً به اشرافیت و دوری از رهبری و مردم ختم می‌شود و اشرافیت نیز نمی‌تواند نماینده مردم باشد. چون تعهدی به اسلام و کشور ندارد. امام (ره) در این مورد می‌فرمایند:

«این چهره مجلس اسلامی ماست. اگر چنانچه از صدر مشروطه (إلا شاید دوره اول) تا قبل از این مجلس ملاحظه کنید، اینجا جای آن وکلا نبود، وکلایی که از طبقه اشراف و از طبقه ثروتمند و مرفه...امکان نداشت که یک مواجهه‌ای بین من طلبه با آن تیپ‌های اشرافی و اعیانی و دارای کذا و کذا اتفاق بیافتد. فرضاً از اینکه گوش بدهند به اینکه یک طلبه به آنها چه می‌گوید. این از برکات نهضت است، برکات اسلام است که همه نهادهایشان اسلامی و مردمی است. مجلس مردمی این است. پیشتر اسمش را گذاشته بودند «مجلس ملی»، ملت راه داشت بر آن مجلس».^۲

ایشان در جایی دیگر، چشیدن محرومیت را از دلایل و نشانه‌های مردمی بودن نمایندگی می‌دانند و نتیجه مردمی بودن را خدمت‌رسانی به مردم به‌شمار می‌آورد.^۳ البته از نگاهی دیگر لزوم اسلامی بودن مجلس و قوانین آن نیز قابل بررسی است که مردم برای اسلام انقلاب کردند و نمایندگان مردم وکالتی در این حدود دارند.^۴ ایشان در وصیتنامه سیاسی - الهی می‌فرمایند:

«ما امروز مفتخریم که می‌خواهیم مقاصد قرآن و سنت را پیاده کنیم و اقشار مختلفه ملت ما در این راه بزرگ سرنوشت‌ساز سر از پا نشناخته، جان و مال و عزیزان خود را نثار راه خدا می‌کنند».^۵

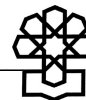
۱. همان، ج ۱۴، ص ۳۷۰.

۲. همان، ج ۱۳، ص ۹۹.

۳. همان، ج ۱۸، صص ۲۷ - ۲۹.

۴. همان، ج ۱۲، ص ۳۵۱.

۵. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۷.

امام (ره) هرگونه حرکت را در حدود اسلامی می‌پذیرد و معتقد است که این حرکت موجب رضایت خاطر مردم می‌شود یعنی رضایت مردم در پرتو حدود اسلامی به بار می‌نشیند و اگر از حدود اسلامی گذر شود، رضایت خاطر مردم هم جلب نمی‌شود. چون مردم مسلمانند و حدود خود را در چارچوب اسلامی حل و فصل می‌کنند. ایشان می‌فرمایند:

«این معنا را باید توجه کنند که مردم توجه به اسلام دارند، انحراف مختصری اگر پیدا بشود در یکی از اینها، این انحراف را مردم نمی‌پذیرند و ما باید برای خدا درصدد رضایت این مردم باشیم»^۱.
امام (ره) یکی از علل حضور ولی فقیه در رأس قوا را جلوگیری از انحراف قوا از اسلام می‌داند.^۲
چون در نگاه امام (ره)، مردمی بودن و التزام به قوانین اسلام داشتن دو ویژگی اصلی یک نماینده متعهد است که این دو ویژگی یکدیگر را تقویت می‌کنند.^۳ ایشان در مورد نمایندگان در وصیتنامه سیاسی - الهی می‌فرمایند:

«و امید است که با تعهد آنان به اسلام و مصالح کشور جلوگیری از هر انحراف بشود»^۴.
به هرحال در فصل کلیات به اختصار به پایه‌های فکری امام راحل (ره) در رابطه با مجلس شورای اسلامی و قانون پرداخته شد و مشخص گردید که قانون مطلوب و نماینده مطلوب مد نظر ایشان چیست و در چه شرایطی اعتبار دارد. ایشان برای این قانون و مجلس چه اهمیتی قائل بودند و در نگاه ایشان این اهمیت از چه مبنایی ریشه دوانده است. پاسخ‌های روشن امام (ره) به این سؤالات مرور شد تا ما را در ادامه راه یاری کند و فهم هریک از نکات وصیتنامه سیاسی - الهی در چارچوبی منطقی ممکن شود.

فصل دوم - وصایای امام خمینی (ره) پیرامون مجلس شورای اسلامی

در این فصل آنچه در وصیتنامه امام خمینی (ره) پیرامون انتخابات، معیارهای رفتاری و خطوط اصلی حرکت مجلس شورای اسلامی آمده است، دسته‌بندی شده و این محورها در صورت نیاز با استفاده از بیانات و پیام‌های ایشان تبیین می‌شود.

این فصل بخش اصلی گزارش حاضر دانست، چراکه ازسویی آنچه پیش از این آمد، جهت آمادگی ورود به وصیتنامه امام راحل (ره) بوده و ازسوی دیگر آنچه پس از این خواهد آمد، بر پایه

1. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۷، ص ۲۴۷.

2. همان، ج ۱۴، ص ۳۷۸.

3. مانند آنچه در ۶۲/۳/۱۴ فرمودند: «...با تعیین وکلایی که که متعهد بر همه جهات اسلام و مصالح کشور هستند، تعیین کنند، امید است که در آتی هر سال بهتر از سال قبل بشود امام (ره) صحیفه»، ج ۱۷، ص ۴۷۰.

4. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۴۳.

این بخش نگارش یافته است.

گفتار اول - انتخابات مجلس شورای اسلامی

در این گفتار محورهای مورد اشاره امام راحل (ره) در وصیتنامه سیاسی - الهی پیرامون نحوه شرکت مردم و نامزدها در انتخابات مجلس شورای اسلامی بررسی می‌شود:

بخشی از این وصایا مربوط به ویژگی‌هایی است که باید در شخصیت نماینده مورد توجه قرار گیرد و شامل پنج محور می‌شود:

الف) تعهد به ارزش‌های اسلامی

نماینده باید متعهد به ارزش‌های اسلامی باشد و به ارزش‌های الهی و معنوی اهتمام ویژه داشته باشد و تحت هیچ شرایطی از وظایف خود گذر نکند. از نظر امام خمینی (ره) این ویژگی نه تنها برای وکلای مجلس که برای همه مسئولین حکومت اسلامی لازم و ضروری است.^۱ از نظر ایشان نماینده باید التزام عملی به دستورات اسلام داشته باشد.

ایشان می‌گویند: «لازم است طرح‌هایی که در مجلس می‌گذرد مخالف با احکام مقدسه اسلام نباشد و با کمال قدرت، با پیشنهادهای مخالف با شرع مقدس که ممکن است از روی ناآگاهی و غفلت طرح شود شدیداً مخالفت نمایید و از قلم‌های مسموم و گفتار منحرفین هراسی نداشته باشید».^۲

ب) امانتداری

نمایندگان امانتدار آرای مردم هستند و به نحو شایسته باید از این امانت پاسداری کنند و اختیاراتی که مردم به آنان تفویض کردند در جهت اعتلای کشور به‌کار گیرند. از طرفی نمایندگان باید سوگندنامه نمایندگی را پاس بدارند که نمایندگی ودیعه‌ای از جانب ملت است که به آنان سپرده شده و به‌عنوان امینی عادل باید از آن پاسداری کنند.^۳

نمایندگی پیمان مقدسی از جانب مردم و نماینده است که امانتداری در آن از شاخص‌ترین ویژگی‌ها به‌شمار می‌آید. امام خمینی (ره) با تأکید بر امانتداری نمایندگان مجلس به جوانان توصیه کردند که به وکلای مسلمان و امین در مجالس رأی بدهید.^۴

ج) پرهیز از تجمل‌گرایی

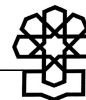
نمایندگان باید از هرگونه تجمل‌گرایی پرهیز کنند. چون نمایندگان اشراف‌مسلک دغدغه‌های

۱. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۸، ص ۲۷۶.

۲. همان، ج ۱۲، ص ۳۶۱.

۳. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل شصت و هفتم قانون اساسی.

۴. انتخاب و مجلس از نگاه امام خمینی (ره)، صص ۱۹۵-۱۹۴.

محرومان و مستمندان جامعه را درک نمی‌کنند و درد آنان را نمی‌فهمند. امام خمینی (ره) در این رابطه می‌فرماید: «آن روزی که خدای نخواستہ مجلسیان خوی کاخ‌نشینی پیدا کنند و از این خوی ارزنده کوخ‌نشینی بیرون بروند، آن روز است که ما برای این کشور باید فاتحه بخوانیم»^۱.

نماینده نباید امتیاز ویژه برای خود قائل شود و باید مانند طبقات محروم جامعه باشد تا حس بی‌اعتمادی به‌وجود نیآورد. حضرت رسول اکرم (ص) فرمود: خداوند متعال دوست ندارد که بنده خود را در میان دوستانش متمایز ببیند.^۲

به تعبیر امام خمینی (ره) مدرس نمونه بارزی از ساده‌زیستی بوده است. ایشان منزلی محقر و زندگی مادون عادی داشت و کرباسی که از ایران بوده می‌پوشید.^۳

د) استقلال‌خواهی و بیگانه‌ستیزی

یکی از دغدغه‌های اساسی نماینده مجلس باید حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور باشد. او در هر گفته و نوشته خود باید استقلال کشور و تأمین مصالح و حقوق مردم را در نظر داشته باشد و در هیچ موقع طرح دوستی با دشمنان و بیگانگان را در سر نپروراند.

در قرآن کریم تصریح شده که اهل ایمان در تصمیم‌گیری‌های خود نباید دشمنان و بیگانگان را بر مؤمنان برتری دهند.^۴

مدرس مصداق روشنی از نماینده بیگانه‌ستیز و استقلال‌طلب بود. او ریشه اختلاف خود با رضاخان را در اجرای مقاصد استعماری سیاست دولت انگلستان می‌دانست.^۵

امام خمینی (ره) تصریح کردند که در مجلس اشخاصی که به قدرت‌های بزرگ پیوستگی دارند نباید حضور یابند و باید اشخاص صالح و متقی که بنا دارند برای ایران کار بکنند، انتخاب شوند.^۶

ه) صداقت در گفتار و رفتار

صداقت در گفتار و رفتار بهترین معیار شناخت مردان الهی است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «در شناخت هر کس باید به میزان راستگویی و امانتداری سنجیده شوند».^۷

با توجه به این شاخص یکی از ملاک‌های انتخاب نمایندگان میزان راستگویی آنان در زندگی است.

۱. آیین انقلاب اسلامی، ص ۳۴۹.

۲. سبیل الهدی و الرشاد، ج ۷، ص ۱۳.

۳. نشریه فرهنگ کوثر، ش ۳۶، ص ۲۲.

۴. سوره نساء، آیه ۱۲.

۵. نشریه فرهنگ کوثر، ش ۳۷، ص ۱۸.

۶. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۴، ص ۲۲۲.

۷. اصول کافی، باب الصدق و اداء الامانه، حدیث ۲.

(و) لیاقت و شایستگی

پیامبر اسلام (ص) تصریح فرمودند: «هر مسلمان کارگزاری را بر کاری بگمارد و حال آن که می‌داند در میان مسلمانان از او شایسته‌تر و داناتر به کتاب خدا و سنت پیامبر (ص) وجود دارد، بی‌تردید به خدا و پیامبر او و جمیع مسلمانان خیانت کرده است».^۱

با توجه به این معیار نبوی همه مسلمانان در انتخاب نمایندگان مجلس مسئولیت سنگینی به‌عهده دارند و انتخاب‌شوندگان نیز وظیفه مشابهی را تعهد می‌کنند. بنابراین کسانی باید در سمت نمایندگی مردم نقش ایفا کنند که چنین شایستگی را احراز کرده باشند.

امام خمینی (ره) معیاری برای اصلح ارائه دادند و فرمودند: اصلح فردی است که تعهد به اسلام و حیثیت آن داشته باشد و همه چیز را بفهمد.^۲ بنابراین اگر بناست کسی برای نمایندگی انتخاب شود باید این ویژگی را داشته باشد.

(ز) شجاعت و شهامت

یک نماینده مسلمان به تعبیر امام علی (ع) باید مانند کسی باشد که خدا در وجود آنان بزرگ و غیرخدا در منظر آنان کوچک است.^۳ یعنی یک هرکسی باید در موضع‌گیری و اظهارنظرهای خود شجاعت و شهامت داشته باشد.

سفارش امام خمینی (ره) به مردم این است که نمایندگانی شجاع و با ایمان انتخاب کنند. او در فرازی فرمود: «کسانی را که انتخاب می‌کنید باید مسائل را تشخیص دهند نه از افرادی باشند که اگر روس یا آمریکا یا قدرت دیگری تشری زد، بترسد. باید بایستد (و) مقابله کند».^۴ بنابراین کسانی که سست عنصرند و در حوادث مرعوب قدرتمندان می‌شوند، شایستگی نمایندگی ندارند.

علاوه‌بر این نماینده باید توجه ویژه به محرومان و درماندگان داشته باشد. یعنی این ویژگی از وظایف مهم نمایندگی مجلس به‌شمار می‌آید.

امام خمینی (ره) اشاره کردند سنگینی بار مسئولیت که بر دوش نمایندگان احساس می‌شود این است که به دست آورند نظام و مردم چه انتظاری از آنان دارند. از نظر امام (ره) مجموعه خواسته‌ها و انتظارات اسلامی مردم از مجلس این است که درصدد رفع گرفتاری‌ها و محرومیت‌ها و دگرگونی در نظام پریپیچ‌وخم اداری کشور که از انتظارات به حق مردم است برآیند.^۵

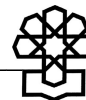
۱. الغدیر، ج ۸، ص ۲۹۱.

۲. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۵۲.

۳. نهج‌البلاغه، خطبه متقین.

۴. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۹۸.

۵. انتخابات و مجلس از نگاه امام خمینی (ره)، ص ۲۰۲.

گفتار دوم - رفتار نمایندگان

نمایندگان مردم باید جدا از وظیفه قانونگذاری مجلس روابط خود را در میان خود با قوای دیگر و با مردم تنظیم کنند. این مسئله موضوع برخی از تذکرات امام راحل (ره) را در وصیتنامه تشکیل می‌دهد که در این گفتار مورد بررسی قرار گرفته است.

الف) حسن نیت و برادری در میان خود

«و از همه نمایندگان خواستارم که با کمال حسن نیت و برادری با هم‌مجلسان خود رفتار [کنند] و...»^۱

امام خمینی (ره) اولین وظیفه نمایندگان را حفظ وحدت در میان خود می‌داند، چرا که:

«امروز با وضع حاضر جهان نسبت به ایران، اختلافات و تفرقه در داخل هر قشر یا قشری با اقشار دیگر که ناچار به اقشار ملت نیز سرایت می‌کند سم مهلکی است که اول خود و در پی آن کشور و ملت و بالاتر از همه اسلام بزرگ را به خطر نابودی می‌کشاند»^۲

یکی از علل این اهمیت آن است که اختلاف در داخل از دشمنی بیگانگان خطرناک‌تر است: چون اختلاف و دشمنی موجب فروپاشی نظام می‌شود. بنابراین نمایندگان که نماینده ملت در خانه ملت هستند باید از هرگونه اختلاف و دشمنی بپرهیزند و با درایت در امر قانونگذاری و نظارت اقدام نمایند. امام (ره) در این مورد فرمودند:

«در داخل اگر خدای نخواستہ ایجاد اختلاف بشود، منتهی به این می‌شود بی‌شک به اینکه شکست بخورید. دشمن پشت درهای ایران ایستاده‌اند، مراقبند آنها. تمام این هیاهوها ترس ندارد. اینها چیزی نیست... آنی که آنها نقشه اصلی‌شان این است که در داخل یک کاری انجام بدهند»^۳

بنابراین اگر در داخل اختلافی پیش آید، نقشه‌های بیگانگان نیز اثر می‌کند و اگر وحدت و همدلی حاکم باشد، فعالیت آنان نیز بی‌نتیجه می‌ماند. از این رو وحدت تعیین‌کننده است.

ایشان اشاره می‌کنند که در مجالس دوره رضاخان شرکت کرده و نزاع نمایندگان را دیده‌اند،^۴ پس از همه می‌خواهند که وحدت را حفظ کنند.

«اغراض شخصیه را باید همه ما کنار بگذاریم. فرضاً که من با شما خدای نخواستہ، یک حساب و خرده دارم، این در مجلس نباید، در مجلسی که مجلس اسلامی است نباید این خرده حساب‌ها را آنجا به آن رسید»^۵

یکی از دلایل اهمیت این همدلی آن است که رفتار نمایندگان در گروه‌های مختلف فکری و

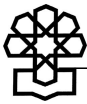
1. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۴۶.

2. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۸، ص ۴۶۹.

3. همان، ج ۱۸، ص ۴۷۸.

4. همان، ج ۱۲، ص ۳۴۷.

5. همان، ج ۱۲، ص ۳۴۷.

سیاسی در میان مردم اثرگذار است و آنها نیز از این اختلاف یا همدلی درس می‌گیرند. پس روش درست بحث، روش طلبگی است که امام (ره) با مهارت خاصی آن را توضیح می‌دهند: «آن مقداری که قدرت دارند نظر بدهند، لکن بعد از اینکه مجلس تمام شد، همان‌طوری که بعد [از] اینکه مباحثه طلبه‌ها تمام شد، می‌نشینند با هم چای می‌خورند و رفیق و دوست هستند، آنها هم همین‌طور باشند».^۱

البته این احتیاط نباید موجب شود که نمایندگان نظر موافق و مخالف خود را ابراز نکنند.^۲ زیرا آنها باید برای ادای وظیفه نمایندگی خود به ابراز نظر بپردازند. دغدغه اصلی این است که نمایندگان نباید حب و بغض شخصی یا حب نفس و ریاست را دخالت دهند. بنابراین مشکل اصلی که به خاطر خصومت‌های شخصی ایجاد می‌شود، چیست؟

«اتفاق می‌افتد، لکن نمی‌تواند مطلقاً این‌طور باشد انسان. یک عملی از یک شخص در یک محیط در یک ساعت از یک شخص صادر می‌شود، دو نفر که این عمل را می‌بینند یکی از اینها با این دشمن است، این عمل را بد می‌بیند و یکی از آنها که با این دوست است این عمل را خوب می‌بیند».^۳ به‌نظر می‌رسد که درواقع حب و بغض افراد و گروه‌های دیگر ممکن است در اظهارنظر نمایندگان اثر کند و این حرکت کلی مجلس را تحت تأثیر قرار می‌دهد، زیرا شاید یک طرح خوب از طرف گروهی از نمایندگان مطرح شود ولی گروه دیگر به دلیل مخالفت با ارائه‌کنندگان طرح آن را رد کنند و به همین راحتی یک ملت از فواید آن طرح محروم می‌شوند یا یک گره تا مدت‌ها بسته می‌ماند. پس اختلاف‌نظرها باید مطرح شود، اما نباید موجب خصومت شخصی شود و نه اساساً به خاطر خصومت شخصی ابراز گردد.

امام خمینی (ره) دو راه حل بلندمدت و کوتاه‌مدت ارائه داده‌اند. در مورد راه حل بلندمدت فرمودند: «تا انسان با مجاهدت‌ها و تبعیت از تعلیمات انبیا از این گرفتاری و عبودیت نفس خارج نشود، نه خودش اصلاح می‌شود و نه می‌تواند احکامی که می‌کند و رأی‌هایی که می‌دهد صحیح باشد، مطابق واقع باشد».^۴

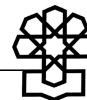
امام (ره) در رابطه با راه حل کوتاه‌مدت نیز فرموده‌اند: «اگر انسان بخواهد خودش را تجربه کند یک‌وقت که خلوت می‌شود خودش بنشیند پیش خودش... و فکر کند که این عملی که از این دشمن من و دوست من صادر شده است، چه شده است که من این عمل خصوصی را وقتی که نسبتش می‌دهم به دوستم، شروع می‌کنم از آن تعریف کردن، یا لااقل عیب‌پوشی کردن به حیل و آن

1. همان، ج ۱۳، ص ۱۰۳.

2. همان، ج ۱۳، ص ۱۰۳.

3. همان، ج ۱۴، ص ۹.

4. همان.

عمل چنانچه از دشمن من صادر بشود یکی را چه می‌کنم و هیاهو می‌کند»^۱ راه‌حل حضرت امام (ره) در یک عبارت مختصر، «کلاه خود را قاضی کردن» است. ایشان از آن جهت این راه‌حل را مطرح می‌کنند که انسان معمولاً در جمع تحت ملاحظات خاصی عمل می‌کند و گاهی در آن هیاهو و اظهارنظرهای مختلف بدون استدلال یا به‌خاطر یک انگیزه که خودش هم در اصل می‌داند بیهوده یا غلط است، سخنی بر زبان می‌راند یا حرکتی انجام می‌دهد. روانشناسان اجتماعی در این حوزه تحقیقات مفصلی انجام داده‌اند و نظریات گوناگونی پیرامون انگیزه‌های «اقدام جمعی» مطرح کرده‌اند و نظر امام راحل (ره) به همین مسئله معطوف است که اگر انسان به دور از جمع به سخنان و اقداماتی که در جمع از خود بروز داده است، دوباره بیاندهد، به غلط بودن برخی از آنها پی می‌برد و در می‌یابد که به‌خاطر خصومت شخصی انجام شده است. زیرا در این موقعیت غبار هیاهوها و انگیزه‌های مختلف بر زمین نشست و فضا روشن شده است.

ب) تعاون در خدمت و یاد خدا

در این قسمت دو بحث مطرح می‌شود. بحث اول روش‌های تقویت تعاون میان نمایندگان و همچنین میان قوا و بخش دوم به این مسئله می‌پردازد که اگر تعاون ضعیف شد و اختلافی پیش آمد، چه باید کرد؟

۱. روش‌های تقویت تعاون

«و وصیت من به همه آن است که با یاد خدای متعال به‌سوی خودشناسی و خودکفایی و استقلال، با همه ابعادش به پیش و بی‌تردید دست خدا با شماست، اگر شما در خدمت او باشید و برای ترقی و تعالی کشور اسلامی به روح تعاون ادامه دهید...»^۲

امام راحل (ره)، پیروزی ملت را در گرو کار برای خدا می‌دانند که موجب تأییدات الهی شده بود: «باید همه ما اسلامی پیش برویم با برنامه اسلامی پیش برویم. پیروزی ما مرهون اسلام است، نه مرهون من است و نه مرهون شما و نه مرهون هیچ قوه‌ای... این یک نعمتی است که خدای تبارک و تعالی به ما اعطا کرده است و این نعمت را چنانچه شکرگزاری نکنیم ممکن است که یک وقتی خدای نخواست از ما بگیرند. شکرگزاری‌اش به این است که همان‌طوری که در اول همه دست‌ها بلند شد که ما اسلام را می‌خواهیم و جمهوری اسلامی را می‌خواهیم، خدای تبارک و تعالی عنایت فرمود و اعطا کرد. اگر ما از حالا این دست‌ها را کنار بزنیم، یکی از این طرف برود و یکی از آن طرف برود، و یکی یک چیزی بگوید و یکی یک چیز دیگری بگوید و جبهه‌بندی بشود، و دولت با مجلس و مجلس با دولت و همه با هم به هم بریزند، ممکن است که عنایت خدا به‌واسطه کفران نعمت برداشته بشود و ما انحطاط همه چیز پیدا بکنیم... شکرگزاری به این است که شماهایی که وکیل ملت هستید

۱. همان، ج ۱۴، ص ۱۰.

۲. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۹۰.

کارشکنی برای دولت نکنید، هدایت کنید».^۱

از نظر امام راحل (ره) اختلاف معمولاً به خاطر دوری از انگیزه‌های الهی پیش می‌آید و اگر مجلس با قوای دیگر مخصوصاً دولت با همدلی و وحدت رفتار کند، مشخص می‌شود انگیزه الهی خود را حفظ کرده است. همچنین از نظر امام (ره) راه حفظ این انگیزه آن است که کسی فکر نکند به خاطر سخن یا اقدام او بود که ملت به موفقیت‌هایی دست یافته است و در نتیجه ناخودآگاه و بر اثر غرور هم‌اکنون نیز در امور کشور بر نظر و حرکت شخصی یا گروهی خود اصرار ورزد و بخواهد کار جدیدی را به نام خود ثبت کند. امام خمینی (ره) به نوبه خود با اینکه انقلاب اسلامی ایران با نام او قرین شده است، این پیروزی را به خدا نسبت می‌دهد و حقیقت این است که در نگاهی والاتر، هم امام (ره) هدیه خدا بود و هم وحدت مردم تحت رهبری ایشان نشان از کنار گذاشتن انگیزه‌های شخصی و گروهی داشت. بنابراین با وحدت کلمه و یاد خدا باید روحیه تعاون را تقویت کرد.

براساس آنچه گفته شد کسی که رأی مخالف به وزیری یا... داده است، نباید پس از انتخاب شدن او برای اثبات حرف خود شروع به دشمنی و تبلیغ سوء بکند.^۲ ایشان تضعیف دولت توسط مجلس را موجب تضعیف مجلس می‌دانند و برعکس.^۳ علت آن همان چیزی است که حضرت امام (ره) در مورد تأثیر موفقیت‌آفرین انگیزه الهی فرمودند. ایشان متذکر می‌شوند که نمایندگان در انجام وظایف خود مصونیت بی‌قید و شرط ندارند. گاهی خودخواهی‌ها به جایی می‌رسد که نطق‌های نمایندگان چیزی جز افترا نیست. اگر این شیوه ادامه یابد نه تنها کمکی به وحدت، همسویی و همدلی نمی‌کند و چه بسا موجب تضعیف تقویت تعاون و روحیه همکاری در کشور می‌شود و نماینده چنان باید سخن بگوید و عمل کند که به تعمیق همگرایی و همکاری و تعاون کشور کمک کند. «از امور لازم‌التذکر راجع به نطق‌های قبل از دستور است؛ چه بسا که ناطق احیاناً گمان کند بی‌قید و شرط و بی‌تعهد و تکلیف باید هر چه بخواهد بگوید، و به هر کس، چه حاضر جلسه و چه غایب می‌تواند به اصطلاح حمله کند و میزانی الهی و شرعی و اخلاقی در کار نیست و مسئولیتی حتی شرعی ندارد... و چه بسا که اهانت به یک مسلمان و مؤمن را به حد اعلی می‌کشاند و حیثیات انسان‌ها را لکه‌دار می‌کند و گاهی ارقام و اقلام بسیار از گوشه و کنار اعم از صحیح و فاسد جمع‌آوری می‌کند و با آبروی دولت و اشخاص، بلکه مجلس بازی می‌کند...»^۴

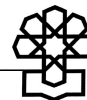
این همان بحثی است که در علم حقوق به سوءاستفاده از حق نامگذاری تعبیر شده است، یعنی فرد به اسم استفاده از حق خود (مصونیت نماینده در انتقاد از دستگاه‌ها) و با ظاهری قانونی به

۱. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۲، ص ۳۴۸.

۲. همان، ج ۱۹، ص ۳۹۸.

۳. همان، ج ۱۲، ص ۳۴۷.

۴. همان، ج ۱۸، ص ۴۶۷.

آزار دیگران می‌پردازد یا حق دیگری را ضایع می‌کند و با نادیده گرفتن مسائل اخلاقی از روزنه‌های قانونی سوءاستفاده می‌کند. لازم به‌ذکر است که از نظر امام (ره) اگر در مجلس علیه کسی (نماینده یا غیر آن) سخنی گفته شود باید به طرف مقابل هم فرصتی برای صحبت داد.^۱

با این بیان همه باید برای خدا کار کنند و همه کارهایشان را هم برای خدا خالص کنند. چون در واقع علت اصلی اختلاف این است که همه کارهای افراد برای خدا نیست و معمولاً خود را در نظر دارند و به خود اصلاحی اقدام نمی‌کنند و در نتیجه روحیه همکاری و تعاون تقویت نمی‌شود. حضرت امام (ره) در این باره می‌گویند:

«ما باید به این قشرهای توده مردم که بی‌توقع به کشور خدمت می‌کنند و به همه شما هم دارند خدمت می‌کنند به آنها اقتدا بکنیم و خودمان را اصلاح بکنیم. اگر ما هم آن روحیه را پیدا می‌کردیم، آن وقت کارهایمان همه یک وجهه پیدا می‌کرد و افراد اگر کارهایشان به وجهه واحد باشد، یعنی مقصد خدا باشد و توجه به او انسان را وادار به کار بکند، هیچ اختلافی متصور نیست...»^۲

اگر کاری برای خدا باشد، خدا هم یاور آن است، در این صورت تنها هدفی که می‌تواند محور حرکت همه در یک دوره بلندمدت باشد، خداست. زیرا هیچ انگیزه دیگری نمی‌تواند همه را برای همیشه به گرد خویش جمع کند، یعنی در هر هدف غیرالهی، خودخواهی‌های شخصی و گروهی نهفته است و وقتی نفع افراد و گروه‌ها هدف قرار گیرد، به تعداد آنها هدف‌های مختلفی تعریف می‌شود و به تدریج تضاد منافع پیش می‌آید، هرچند در کوتاه‌مدت اتحاد ظاهری مشاهده شود. بنابراین مطابق با فطرت آدمیان و طبیعت دستگاه عالم، تنها خدا و خداگرایی است که می‌تواند هدف واحد یک ملت قرار گیرد تا با وحدت رویه روحیه همکاری، همگرایی و تعاون به‌وجود آید.

امام راحل (ره) در جهت کنارزدن منافع شخصی و گروهی، مجلس را به در نظر گرفتن شرایط دولت فرا می‌خوانند. یعنی مجلس باید با چشمان باز و با توجه به وضعیت و موقعیت کنونی کشور از دولت انتظار داشته باشد. امام (ره) با ظرافت خاصی به این نکته اشاره کردند:

«در عین حال که حق نظارت و حق جلوگیری از انحرافات را دارید، لکن در وضعیت کنونی مسائل را روی هم بسنجید و اگر چیزی به نظرتان ناروا بود با وضع گرفتاری‌های حاضر بسنجید و ببینید اگر شما به جای دولت بودید با چه قدرتی می‌توانستید با مشکلات موجود مقابله کنید ... در کمبودها و نقصان‌های موجود باید او را یاری کرد و کمک‌های فکری و عملی کرد. کشور از همه است و با اتکا به قدرت ازلی و با کمک همه می‌توان بر هر مشکلی غلبه کرد».^۳

1. همان، ج ۱۸، ص ۴۶۸.

2. همان، ج ۱۴، ص ۲۰۴.

3. همان، ج ۱۸، ص ۴۷۰.

این بیان امام (ره) همان معنای دقیق کلمه «همدلی» در کمک‌های فکری و عملی است، یعنی خود را جای طرف مقابل قرار دادن و از پشت عینک او به مسائل نگریستن و سپس قضاوت کردن را به وضعیت واقعی و موقعیت کنونی نزدیک کند تا نظر صائب ارائه دهد. اعمال این شیوه موجب می‌شود که رگه‌هایی از روحیه تعاون در مجلس و دولت به وجود آید.

۲. روش حل اختلاف

حال اگر در کشور تعاون ضعیف شد و اختلافی پیش آمد، چه باید کرد؟ راه حل اولیه امام (ره) این است که به قانون برگردیم و قانون داور نهایی باشد.

«این قانون باید دست همه باشد و همه حدود را قانون معین بکند. هر که خارج بشود از حدود، باید این را تنبه بدهند، هدایت کنند آن را».^۱

یعنی قانون می‌تواند مرجع بی‌طرفی برای حل اختلافات پیش آمده در کشور باشد که همه آن را قبول داشته باشند. علاوه بر این قانون حدودی را برای هر یک از قوا تعیین کرده است و چگونگی تعامل آنان را با هم مشخص نموده است. بنابراین همان‌طور که قوانین (البته اگر به درستی تنظیم شده باشند) با هم تناقضی ندارند، اگر رفتار قوا هم بر طبق آن تنظیم شود، با هم دچار تضاد نمی‌شوند.

راه حل دوم امام (ره) این است اگر کسی از قانون تجاوز کرد، باید با زبان خوش به بیان انتقادات او بپردازیم و بدانیم که با تندی کردن و طعنه زدن کار درست نمی‌شود:

«اگر شما یک مطلبی را بگویید که غرض‌آلود باشد و به کسی بر بخورد، آن آدم هم آن‌طور مهذب نیست که این را غمض عین بکند [در نتیجه] آن هم مطلبی را می‌گوید غرض‌آلود. یک مقدار بالاتر، آن یک مقدار بالاتر می‌رود، اینکه مقابلش ایستاده است فردا یک مقدار از او بالاتر می‌رود».^۲

ایشان در جایی دیگر با بیانی روشن‌تر می‌فرمایند:

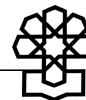
«مجلسی که اساس یک کشور است باید محلی برای بحث و ساختن اخلاق جامعه باشد و انتقاد و استیضاح حق مجلس است اما برخورد با متخلف با آرامی و طرح مسائل اخلاقی بهتر رفع اختلاف می‌کند تا با الفاظ نیش‌دار و مقابله کردن با یکدیگر».^۳

اگرچه مجلس و نمایندگان از حق خود استفاده می‌کنند که اساساً استفاده از حق واجب است تا به نظارت و انتقاد از یکدیگر و دولتمردان بپردازند، اما آیا این کار را برای هدفی جز اصلاح عیب مربوطه انجام می‌دهند؟ اگر چنین باشد پس باید با بیان خوش به انتقاد بپردازند تا به هدف خود یعنی اصلاح دست یابند.

۱. همان، ج ۱۲، ص ۳۴۹.

۲. همان، ج ۱۴، ص ۱۸.

۳. همان، ج ۱۸، ص ۴۳.

در صورت پایبندی نمایندگان به همه این ضوابط، روابط مسئولان اصلاح می‌شود و اصلاح مسئولان و خواص موجب فراهم شدن بستر اصلاح مردم می‌شود.^۱ چون در غیر این صورت اگر اختلاف مسئولان برای اغراض شخصی و ریاست‌طلبی ادامه یابد، به تعبیر امام (ره) مردم دوباره فاتحه همه چیز را می‌خوانند:

«بترسید از آن روزی که مردم بفهمند در باطن ذات شما چیست و یک انفجار حاصل بشود. از آن روز بترسید که ممکن است یکی از «ایام الله» - خدای نخواستہ - باز پیدا بشود و آن روز دیگر قضیه این نیست که برگردیم به ۲۲ بهمن. قضیه [این] است که فاتحه همه ما را می‌خوانند!»^۲

ج) تعهد نسبت به کشور و اسلام

هر نماینده مجلس شورای اسلامی باید نسبت به اسلام و کشور اسلامی متعهد باشد. یعنی مشروعیت نمایندگی علاوه بر مقبولیت عمومی به تعهد ایشان نسبت به اسلام و کشور معطوف شده است. امام خمینی (ره) ضرورت تعهد نمایندگی را در وصیتنامه سیاسی - الهی و دیگر نوشتار و گفتار خود به صراحت بیان کرده است.

«از مهمات امور، تعهد وکلای مجلس شورای اسلامی است... از بعد از مشروطه تا عصر رژیم جنایتکار پهلوی... چه مصیبت‌ها و خسارت‌های جان‌فرسا از این جنایتکاران بی‌ارزش و نوکر مآب به کشور و ملت وارد شد.»^۳

در وضعیت‌های بحرانی سفر حج واجب نمایندگان هم باید لغو شود^۴ زیرا تعهدی که نمایندگان جهت کار برای اسلام و مردم داده‌اند و دارند موجب می‌شود که مستطیع محسوب نشوند. یعنی شرایط کشور اجازه نمی‌دهد که کسی با این قدرت و جایگاه، کشور را و جایگاه قانونی خود را حتی برای مدت کوتاهی ترک کند و این خود نشان از اهمیت مجلس شورای اسلامی و وظایف خطیر نمایندگان دارد. بنابراین تعبیر امام (ره) وقت نمایندگان باید وقف دین و کشور اسلامی بشود.

د) جلوگیری از حضور و فعالیت سیاست‌بازان و بیگانه‌پرستان

نکته مهم این است که حریم نماینده اسلامی باید حفظ شود و باید مراقب بود که در انتخابات مجلس سیاست‌بازان و غریزدگان نفوذ نکنند. چون همه به‌نحوی مسئولیت داریم که از نفوذ این گرایش‌ها در مجلس جلوگیری کنیم. امام خمینی (ره) به این مراقبت اصرار می‌ورزد تا سیاست‌بازان پیوسته به غرب و شرق در این صفوف نفوذ نکنند.

۱. همان، ج ۱۴، ص ۲۰۵.

۲. همان، ج ۱۴، ص ۳۸۰.

۳. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، صص ۴۲ - ۴۳.

۴. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۶، ص ۴۶۵.

«باید هوشیار و بیدار و مراقب باشید که سیاست‌بازان پیوسته به غرب و شرق با وسوسه‌های شیطانی، شما را به سوی این چپ‌اولگران بین‌المللی نکشند و با اراده مصمم و فعالیت و پشتکار خود به رفع وابستگی‌ها قیام کنید»^۱.

اگر کسانی با فریب توانستند به مجلس راه یابند، این وظیفه نمایندگان انقلابی است که آنها را طرد نمایند. ایشان در صحیفه این هشدار را از جنبه‌ای دیگر مطرح می‌کنند:

«شما منتخبین مجلس که از پشتیبانی جدی ملت عزیز برخوردارید، باید با کمال قدرت در مقابل قدرت‌های شیطانی... بایستید و از هیچ قدرتی غیر از قدرت خداوند قادر نهراسید و جز به مصالح کشور به چیز دیگری فکر نکنید. متوجه باشید که در خارج از مجلس با صحنه‌سازی‌ها و اغفال، چه بسا چپ‌گرایان و یا راست‌گرایان و یا ریشه‌های فاسد رژیم سابق طمع کنند که با نفوذ در مجلس مقاصد شوم اجانب را تحمیل نمایند»^۲.

شاید در واقع چنین افرادی از خارج مجلس نیز بتوانند با صحنه‌سازی و فشار، نظر نمایندگان را به سمتی سوق دهند که به ضرر دین و کشور و به نفع اجانب باشد. مجلس باید از پشتیبانی خدا و مردم کمک بگیرد، هوشیارانه دشمنی‌ها را تشخیص دهد و محکم در مقابل آن بایستد و به تعهد اسلامی و ملی خود عمل کند.

هـ) جلوگیری از حضور نمایندگان قلبی، وابسته و خرابکار

پیش از این در گفتار حضرت امام (ره) اشاره شد که بیگانگان افرادی را در طی ۳۰ سال در حکومت‌ها نفوذ می‌دهند تا در وقت مناسب از آنها استفاده کنند. بنابراین نباید اجازه داد کسی با تقلب نماینده مردم شود و درصدد به انحراف کشاندن قوانین اسلامی برآید:

«در این پنجاه سال یک اکثریت قلبی منحرف... موجب شد که... کشور را به تباهی و نیستی کشانند. از بعد از مشروطه هیچ‌گاه تقریباً به مواد مهم قانون اساسی عمل نشد - قبل از رضاخان با تصدی غرب‌زدگان و مشتی خان و زمین‌خواران و در زمان رژیم پهلوی به دست آن رژیم سفاک و وابستگان و حلقه به گوشان آن»^۳.

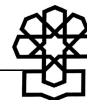
در هر صورت نمایندگان وظیفه دارند اگر کسی با تقلب و فریب (یعنی دو گروه اخیر) به مجلس راه یافت، اعتبارنامه آنان را با قاطعیت رد کنند. البته در این مورد باید سازوکاری در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی دیده شود. امام (ره) با ظرافت خاصی به این نکته اشاره کردند:

«و از نمایندگان مجلس شورای اسلامی در این عصر و عصرهای آینده می‌خواهم که اگر خدای

1. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۳۹.

2. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۲، ص ۳۶۲.

3. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۴۳.

نخواستہ عناصر منحرفی با دسیسه و بازی سیاسی وکالت خود را به مردم تحمیل نمودند، مجلس اعتبارنامه آنان را رد کنند و نگذارند حتی یک عنصر خرابکار وابسته به مجلس راه یابد.^۱ البته نباید رد اعتبارنامه‌ها به واسطه تفاوت جهات شخصی و گرایش‌های سیاسی درون نظام باشد.^۲ حضرت امام (ره) می‌فرمایند اگر اعتبارنامه چنین افرادی تأیید شد در صورتی‌که قابل هدایت نیستند، باید با آنها به مخاصمه پرداخت، جالب اینکه امام (ره) در گفتاری این مخاصمه را امری لازم و اجتناب‌ناپذیر می‌داند:

«مخاصمه با آن اشخاصی که توطئه‌گر هستند، اشخاصی که می‌خواهند مجلس را به هم زنند، می‌خواهند مملکت را به هم بزنند، این لازم است و باید باشد».^۳

چون به هر حال این افراد در مجلس جنجال به پا خواهند کرد و نمایندگان باید پیشدستانه این جنجال را علیه چنین نمایندگانی برپا کنند و آنان را محکوم نمایند، البته نباید این توصیه را به اختلافات جناحی درون چارچوب نظام نیز تسری داد و یا سریعاً کسی را به توطئه‌گری محکوم کرد. این نوع نظارت‌ها باید توسط مجلس بر دولت و وزرا هم اعمال شود و از ورود افراد سیاست باز و وابسته و خرابکار به دستگاه‌های دیگر نیز جلوگیری شود.^۴

و) قدر ملت را دانستن

مردم ساحت‌های اصلی نظامند و بنابراین مردم در هر وضعی باید مرکز توجه حکومت‌کنندگان باشند. امام خمینی (ره) در هر فرصتی مجلس و دولت را به قدرشناسی از مردم توصیه می‌کردند و همواره مقام ملت را پاس می‌داشتند. ایشان در وصیتنامه سیاسی - الهی به این مهم اشاره فرمودند: «و به مجلس و دولت و دست‌اندرکاران توصیه می‌نمایم که قدر این ملت را بدانید... و خود را از مردم و آنان را از خود بدانید».^۵

امام (ره) در چرخه حکومتی به دو اصل وحدت و صمیمیت توجه ویژه داشته‌اند. ایشان معتقد بودند که اتحاد نمایندگان مؤید وحدت و انسجام جامعه خواهد بود تا مسئولین در کنار مردم به وظیفه خود عمل کنند. ایشان در بیانی صریح می‌فرمایند:

«مجلس و نمایندگان باید مؤید وحدت و انسجام جامعه باشند و مسئولین در کنار مردم و مردم همراه و پشتیبان مسئولین به وظیفه خود عمل کنند و از برکات مادی و معنوی اتحاد مقدس

1. همان، ص ۴۵.

2. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۸، ص ۴۷۱.

3. همان، ج ۱۳، ص ۱۰۵.

4. همان، ج ۱۲، ص ۳۶۳.

5. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۲۲.

خود بهره‌مند شوند»^۱.

در این میان حتی فرقی بین مسلمان و غیرمسلمان وجود ندارد،^۲ زیرا غیرمسلمانان نیز، برادران وطنی و ایرانی ما هستند. امیرالمؤمنین (ع) در نامه به مالک اشتر به لزوم عطوفت با غیرمسلمانان اشاره می‌کنند و آنان را «همنوع» می‌نامند.

ز) استفاده از نظرات صاحب‌نظران

ارتباط مجلس با صاحب‌نظران باید ارتباطی مثبت و صمیمی باشد تا با نگاه خوش‌بینانه از آرای آنها استفاده شود. امام راحل (ره) در وصیتنامه خود به صاحب‌نظران اشکال‌تراش توصیه می‌کند با مجلس همکاری کنند:

«و وصیت من به نویسندگان و گویندگان و روشنفکران و اشکال‌تراشان و صاحب‌عقدگان آن است که ... آیا بهتر نیست که با فکر و قلم و بیان خود دولت و مجلس و ملت را راهنمایی برای حفظ میهن خود نمایید؟»^۳

ایشان در صحیفه، مجلس را محتاج استفاده از کارشناسان می‌دانند و به‌ویژه به دو حوزه سیاست خارجی و سیاست‌های اقتصادی اشاره می‌کنند و در مورد نمایندگان می‌فرمایند:

«باید از اینکه از خارج مجلس استمداد می‌کنند خوشوقت باشند».^۴

مخصوصاً تأکید دارند که هیچ مسئولی نباید روحانیان متعهد را منزوی کند و به نظرات آنان اعتنا نکند. چون آنان در حوزه دینی و به‌ویژه سنت حکومت دینی صاحب‌نظرند و باید از نظرات آنان استفاده شود. امام (ره) در انتقادی صریح از منتقدان می‌گوید:

«آخر شما در ظرف چندین سال چه کار کرده‌اید برای این کشور که حالا روحانیون را می‌گویید که نباید باشند»؟^۵

از نظر امام (ره) مردم به‌دنبال روحانیان اصیل و مبارز حرکت می‌کنند و این عامل، نگهدار جامعه و پیش‌برنده حرکت کلی آن است.^۶ چون آنان در امر حکومت اسلامی صاحب‌نظرند و می‌توانند راهبر مناسبی در امور حکومتی باشند.

1. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۲۱، ص ۵۲.

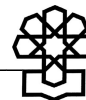
2. همان، ج ۱۲، ص ۳۶۴.

3. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۷۷.

4. امام (ره)، صحیفه، ج ۱۸، ص ۴۶۳.

5. همان، ج ۱۴، ص ۳۷۴.

6. همان، ج ۱۴، ص ۳۷۶.

گفتار سوم - ویژگی‌های قانون مطلوب

در این گفتار به بررسی آرای امام خمینی (ره) در وصیتنامه پیرامون ویژگی‌های قانون مطلوب اشاره می‌شود.

الف) اهتمام به مکتب اسلام

توجه و احترام به قوانین اسلام در تصویب قوانین کشور و دیگر وظایف مجلس در وصایای امام خمینی (ره) در دو جنبه آمده است. جنبه اول مربوط به نظارت مجلس بر طرح‌ها و لوایح است تا در تضاد با اسلام نباشد. جنبه دوم به تولید قوانین یعنی استخراج آنها از منابع دینی مربوط می‌شود که این جنبه چیزی فراتر از جنبه اول است.

۱. عدم مغایرت قوانین با اسلام

امام راحل (ره) در وصیتنامه سیاسی - الهی خود، نمایندگان را به عدم انحراف از اسلام دعوت می‌کنند: ایشان تصریح می‌کنند که احکام آسمانی اسلام موجب سعادت جهان مادی و معنوی می‌شود:

«و همه کوشا باشند که قوانین خدای نخواستہ از اسلام منحرف نباشد و همه به اسلام و احکام آسمانی آن وفادار باشید تا به سعادت دنیا و آخرت نائل آید»^۱.

اهتمام به اسلام در حدی برای امام (ره) اهمیت دارد که ایشان به مجلس، شورای نگهبان، دولت، رئیس‌جمهور و شورای قضایی وصیت کرده که در مقابل احکام خداوند متعال خاضع باشند و از ائمه اطهار فرهنگ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی آنان پیروی کنند و بدانند که قدمی از انحراف موجب سقوط مذهب، احکام اسلامی و حکومت عدل الهی می‌شود.

ایشان در اواخر وصیتنامه می‌فرمایند:

«وصیت من به مجلس و شورای نگهبان و دولت و رئیس‌جمهور و شورای قضایی آن است که در مقابل احکام خداوند متعال خاضع بوده و تحت تأثیر تبلیغات بی‌محتوای قطب ظالم چپاولگر سرمایه‌داری و قطب ملحد اشتراکی و کمونیستی واقع نشوید و به مالکیت و سرمایه‌های مشروع با حدود اسلامی احترام گذارید و به ملت اطمینان دهید تا سرمایه‌ها و فعالیت‌های سازنده به‌کار افتند و دولت و کشور را به خودکفایی و صنایع سبک و سنگین برسانند»^۲.

پس به نظر ایشان علت اینکه باید به قوانین اسلام احترام گذاشت و نسبت به آن متواضع بود این است که علاوه بر لزوم تعبد برای آبادانی آخرت، اجرای این قوانین در جامعه به‌نفع مردم است و موجب آبادانی دنیای آنان می‌شود.

ایشان در صحیفه از شورای نگهبان می‌خواهند که با اقتدار در برابر قوانین مغایر با اسلام

۱. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۴۶.

۲. همان، ص ۸۲.

موضع‌گیری کنند:

«از حضرات فقهای نگهبان تقاضا می‌شود که در مأموریت مهم خود به هیچ‌وجه ملاحظه اشخاص و یا گروه‌های انحرافی را ننموده و به وظیفه بسیار خطیر خود قیام و اقدام نموده و نگهبانی از اسلام و احکام مترقی آن نمایند و خدمت خود را با قدرت تمام در پیشگاه خداوند متعال و ولی مطلق او حضرت ولی الله اعظم امام عصر - عجل الله تعالی فرجه الشریف - عرضه دارند»^۱.

۲. پیاده کردن احکام جامع اسلام

برخی از وصایای امام خمینی (ره) پیرامون لزوم پیاده‌سازی قوانین اسلام در حکومت اسلامی است. چون ممکن است قانونی مغایر قوانین اسلام نباشد ولی آنچه روح اسلام می‌پسندد چیز دیگری باشد و این نیازمند دقت و اطلاع از متون دینی است. حتی اگر بپذیریم که بخشی از قوانین مجلس در «منطقه الفراع» قرار دارد و اسلام کار آن را در صورت رعایت خطوط کلی به عقل و تجربه مسلمانان در هر عصر و مصر سپرده است، اما نباید این منطقه الفراع را آن قدر وسعت داد که تعالیم اسلام در بسیاری از موضوعات مورد بی‌توجهی قرار گیرد، از نظر ایشان مکتب اسلام احکامی جامع برای انسان است و در شئون مختلف بشری دخالت و نظارت دارد. ایشان می‌گویند:

«[اسلام] مکتبی است که برخلاف مکتب‌های غیرتوحیدی در تمام شئون فردی و اجتماعی و مادی و معنوی و فرهنگی و سیاسی و نظامی و اقتصادی دخالت و نظارت دارد و از هیچ نکته ولو بسیار ناچیز که در تربیت انسان و جامعه و پیشرفت مادی و معنوی نقش دارد فروگذار ننموده است و موانع و مشکلات سر راه تکامل را در اجتماع و فرد گوشزد نموده و به رفع آنها کوشیده است»^۲.

ایشان در وصیتنامه سیاسی - الهی احکام جامع و کامل اسلام را از افتخارات شیعه و ایرانیان می‌دانند:

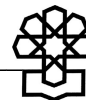
«ما مفتخریم که کتاب نهج البلاغه که بعد از قرآن بزرگترین دستور زندگی مادی و معنوی و بالاترین کتاب رهایی‌بخش بشر است و دستورات معنوی و حکومتی آن بالاترین راه نجات است، از امام معصوم ماست. ما مفتخریم که مذهب ما «جعفری» است که فقه ما که دریای بی‌پایان است یکی از آثار اوست و ما مفتخریم به همه ائمه معصومین - علیهم صلوات الله - و متعهد به پیروی آنانیم. ما امروز مفتخریم که می‌خواهیم مقاصد قرآن و سنت را پیاده کنیم و اقشار مختلفه ملت ما در این راه بزرگ سرنوشت‌ساز سر از پا نشناخته، جان و مال و عزیزان خود را نثار راه خدا می‌کنند»^۳.

چرا حضرت امام (ره) با این تأکید و تفصیل به این مکتب و منابع دینی افتخار می‌کند؟ در پاسخ باید گفته شود که نه تنها در مرحله نظارت بر قوانین، بلکه در تولید و طراحی قوانین نیز باید

۱. امام (ره) صحیفه، ج ۱۲، ص ۳۶.

۲. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، صص ۱۷ - ۱۸.

۳. همان، ص ۶.

به مکتب اسلام اهتمام ورزید. اگر چنین کاری صورت نگیرد، قطعاً از همه ظرفیت‌های منابع دینی که امام (ره) این‌گونه در وصیتنامه امام (ره) به آن افتخار می‌کند، استفاده نشده است، از نظر ایشان باید به این احکام جامع اهتمام ورزید و با فهم درست درصدد عملیاتی کردن آن برآمد. امام (ره) به این نکته اشاره می‌کنند:

«چه مصیبت‌بار و غم‌انگیز است که مسلمانان متاعی دارند که از صدر عالم تا نهایت آن نظیر ندارد، نتوانسته‌اند این گوهر گرانبها را که هر انسانی به فطرت آزاد خود طالب آن است عرضه کنند، بلکه خود نیز از آن غافل و به آن جاهلند و گاهی از آن فراریند!»^۱

فقر فرهنگی و فکری مسلمانان موجب شده که در قرون اخیر از این گوهر گرانبها به‌خوبی بهره نگیرند، زیرا ارزش آن نادیده گرفته شده یا توسط استعمار کم‌رنگ شده است و پیشرفت‌های کشورهای سکولار غربی و شرقی چشم مسلمانان را پر کرده است و آنان را از توجه به‌خود باز داشته است. پس راه اصلی پیشرفت که راه قرآن و اهل بیت (ع) است، در زیر انبوهی از غبار، فراموش شده است. مسئولیت بازگشت به راه اصلی پیشرفت به حدی اهمیت دارد که ایشان مسئولیت اصلی مجلس را مخالفت با منحرفان داخلی و خارجی و پیاده کردن اسلام می‌دانند:

«مجلس جوشیده از این ملت انقلابی نیز یک مجلس عادی نیست که یک پدیده خاص به خود با ویژگی‌های خاص است... قهراً مسئولیت‌هایی که چنین مجلسی دارد بسیار بزرگ است: مسئولیت مقابله با سیاست‌بازی‌های غرب و جناح سرمایه‌داری آن و دیکتاتوری شرق و قطب کمونیستی آن. این مجلسی است که باید سیاست «نه شرقی و نه غربی» را در جهان دوقطبی اجرا کند و احکام سیاسی و اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی اسلام را که به طاق فراموشی سپرده شده بود و قرن‌ها منزوی بود به صحنه آورد و چنین مجلسی است که قدرت روحی مافوق عادی و قدرت تشخیص مسائل پیچیده جهان و قدرت تصمیم‌گیری‌های قاطع بی‌گرایش به دو قطب الحادی و سرمایه‌داری را لازم دارد. قدرتی که اگر همه جهان در مقابل آن به‌سوی باطل روند، بی‌وحشت به سوی حق رود. قدرتی که جوسازی‌ها و دروغ‌پردازی‌ها را به هیچ شمارد.»^۲

چگونه می‌توان در برابر چنین مکتب جامعی تنها به عدم مغایرت قوانین مجلس با آن اکتفا کرد و از محتوای غنی آن غفلت ورزید و قوانین را از دل آن استخراج نکرد؟ آیا چنین برخوردی مطابق توصیف امام راحل (ره) از مکتب اسلام است؟ آیا در این‌صورت آن را جامع و کامل دانسته‌ایم؟ ایشان در جای دیگری در وصیتنامه می‌فرمایند:

«و مع‌الأسف به‌دست دشمنان توطئه‌گر و دوستان جاهل، قرآن این کتاب سرنوشت‌ساز، نقشی

۱. همان، ص ۵۸.

۲. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۱۸، ص ۴۶۳.

جز در گورستان‌ها و مجالس مردگان نداشت و ندارد و آنکه باید وسیله جمع مسلمانان و بشریت و کتاب زندگی آنان باشد، وسیله تفرقه و اختلاف گردید و یا به کلی از صحنه خارج شد.^۱

درواقع بسیاری از قوانین اسلام در عرصه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی استخراج نشده است. آنچه تاکنون توسط علمای دین استخراج شده بیشتر در دوره انزوای آنان از حکومت بوده و دسیسه‌های دشمنان نیز در بی‌توجهی به منابع دینی بی‌اثر نبوده است. بنابراین در این فرصتی که انقلاب اسلامی براساس نظام جمهوری اسلامی پیشروی اندیشمندان اسلامی گذاشته باید حداکثر استفاده را برد و قوانین جامع اسلامی را با نگاه حکومتی از منابع دینی استخراج کرد تا در چرخه حکومتی مورد استفاده قرار گیرد.

ایشان در جای دیگری می‌فرمایند:

«کلکم راع و کلکم مسئول. ما باید کوشش کنیم که رو به اسلام برویم و اسلام را هر چه زودتر، قوانین اسلام را، قوانین قضایی اسلام را، قوانین سیاسی اسلام را هر چه زودتر به‌طور شایسته در این کشور پیاده کنیم و مطمئن باشید که چنانچه اراده کنید می‌توانید...»^۲

آنچه در این دو بیان، امام (ره) تشریح شد این بود که مجلس برخاسته از انقلاب ملتی است که هدفش پشت‌کردن به معیارهای غربی و شرقی و رو آوردن به معیارهای ناب اسلامی است. یعنی درست نیست چنین مجلسی نگاهش به‌دست کشورهای غربی باشد و بخواهد پیشرفت را از آنان یاد بگیرد. ملت ما قوانین اسلام را می‌خواهد و هر کس با اسلام مخالفت کند، رهبر هم باشد، مطرود می‌شود.^۳

مجلس نباید از مانورهای سیاسی قدرتمندان و سازمان‌های بین‌المللی به‌خود خوف راه دهد^۴ و نباید از فشارهای روشنفکرهای منحرف داخلی بترسد، زیرا: «شما نماز هم اگر بخوانید بعضی از این روشنفکرها پیششان خوب نیست. باید به اسلام فکر بکنید، نباید فکر کنید که حالا که در فلان کشور کذا چه جور واقع شده ما هم خوب است که التقاطی باشیم؛ یک قدری بگوییم خدا، یک قدری هم بگوییم چیز دیگر. مستقیم باشید...»^۵

بنابراین راه پیاده‌کردن اسلام این است که در اسلام و منابع مهجور دینی مطالعه کنیم، قوانین آن را استخراج کنیم و به اسم مصلحت انحرافی و به بهانه‌های مشابه که الان شرایط فرق کرده و باید بیشتر به عقل جمعی و تجربه خود متکی باشیم، از استنباط قوانین اسلام سرپیچی نکنیم:

«ما باید راه مستقیم اسلام را بگیریم و مطالعات اسلامی داشته باشیم، یا از کسانی که مطالعات

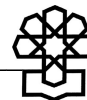
۱. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، صص ۵ - ۶.

۲. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۱۶، ص ۲۸۰.

۳. همان، ص ۳۷۲.

۴. امام خمینی، صحیفه، ج ۱۲، صص ۳۵۰-۳۵۱.

۵. همان، ص ۳۵۱.

اسلامی دارند یاد بگیریم... همه اطراف مسئله مطالعه نمی‌شود که ببینند آن صلاح آخری، آنکه اسلام گفته است، این یک مطلبی است از خداست. خدا این‌طور نیست که در نظر نگرفته باشد که مصلحت چی است برای یک ملت، یا برای یک جمعیت مصلحت چی است و مصلحت حالا باید این باشد، آن وقت آن باشد. آنجایش هم که مصلحتی در تغییرات بوده است، خدا گفته است آنها را. احکام ثانویه برای همین معناست... ما تحت تأثیر قرآن باشیم، تحت تأثیر احادیث از ناحیه پیغمبر - صلی الله علیه و آله - اگر این‌طور بشود کارها زودتر می‌گذرد و کارها بهتر می‌گذرد - و نظر مردم به شما، همان نظری است که حالا هست...»^۱

با این بیان مصلحت‌ها نباید آن‌قدر وسیع تعریف شوند که حکم خدا بر زمین بماند، زیرا مصلحت دنیا و آخرت در خود قوانین اسلام لحاظ شده است. تنها جایی می‌توان از مصلحت نام برد که دو حکم الهی به صورت همزمان قابل اجرا نباشد. این مورد توسط فقه پیش‌بینی شده است و به مسئله تزاحم مشهور است که مورد اشاره امام (ره) قرار گرفته است. در این مسئله، قانون فقه اسلامی آن است که می‌توان حکمی الهی را به خاطر اهمیت بیشتر حکم الهی دیگر، موقتاً تعطیل کرد، اما نمی‌توان حکم الهی را به خاطر اهمیت حکمی دیگر که خودمان به آن رسیده‌ایم و ظن داریم که به نفع ماست، تعطیل کنیم، مگر آنکه آن حکم عقلی، یقینی باشد.

ایشان در صحیفه، ضرر روشنفکرمآبی و عدم اطلاع از اسلام را خطاب به نمایندگان شرح می‌دهند: «انسان گاهی دیدش، مجلس هم همین‌طور است، دیدها مختلف است، هر دو و همه جمعیت، اسلام را می‌خواهند، لکن دید از اسلام اختلاف دارد و می‌دانید که تقریباً بسیاری از روشنفکرهای ما هستند، افراد تحصیلکرده ما هستند که اینها ادعای اسلام‌شناسی می‌کنند، لکن از اسلام بی‌اطلاعند. این‌طور نیست که اسلام را به آن معنایی که دارد، به آن معنا بتوانند بفهمند. یک جنبه‌ای یا یک جنبه‌هایی را در آن مطالعه می‌کنند و مسائلی در آنجا مثلاً می‌فهمند، لکن جنبه‌های زیاد دیگری که در اسلام هست توجه نمی‌کنند و این اسباب این می‌شود که یک اختلاف‌نظرهایی پیش بیاید»^۲.

یعنی این‌گونه برخورد کردن با تعالیم دین مذموم است و نمایندگان نیز هم خود باید مراقب قرار نگرفتن در دام چنین اندیشه‌هایی باشند و هم تحت تأثیر و فشار چنین افرادی قرار نگیرند. آنان باید به اسلام‌شناسان آگاه و مطمئن رجوع کنند و خود نیز به مطالعات گسترده‌تری در منابع دینی اقدام نمایند، از طرفی علت چنین مشکلی عدم اطلاع صحیح از اندیشه‌های ناب و جامع اسلامی به دلیل کمبود زمان و تخصصی شدن علوم است.

1. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۱۷، ص ۲۴۹.

2. همان، ص ۲۴۷.

ب) تأثیرات چشیدن محرومیت، تعهد به اسلام و تعهد به مردم

برای تصویب یک قانون خوب هم شناخت اسلام لازم است، هم تعهد به اسلام و نظام جمهوری اسلامی و هم قانونگذار باید مردمش را بشناسد و مطلع به مسائل روز کشور باشد.

امام خمینی (ره) در فرازی از وصیتنامه سیاسی - الهی علل همه مشکلات و فساد در رژیم گذشته را ویژگی شخصیتی نظام شاهنشاهی می‌داند. از نظر ایشان علاوه بر تعهد به اسلام باید مردانی متعهد و دلسوز به کشور باشند و لازم است که ویژگی اسلامی، مردمی و چشیدن محرومیت در نماینده تقویت شود و در همین طراز ویژگی غربزدگی، اشرافیگری و فریبکاری تضعیف شود.^۱

ایشان در وصیتنامه به ملت توصیه می‌کنند که افراد مطلع از اسلام و متعهد به اسلام و مصالح کشور (و نه شرق و غرب و مکاتب انحرافی آنان) را به مجلس بفرستند:

«وصیت اینجانب به ملت در حال و آتیه آن است که با اراده مصمم خود و تعهد خود به احکام اسلام و مصالح کشور در هر دوره از انتخابات وکلای دارای تعهد به اسلام و جمهوری اسلامی که غالباً بین متوسطین جامعه و محرومین می‌باشند و غیرمنحرف از صراط مستقیم - به سوی غرب یا شرق - و بدون گرایش به مکتب‌های انحرافی و اشخاص تحصیلکرده و مطلع بر مسائل روز و سیاست‌های اسلامی به مجلس بفرستند».^۲

اگر نمایندگانی با این ویژگی به مجلس راه یابند، عملکرد قانونگذاری و نظارت آنان متفاوت خواهد بود. یعنی در واقعیت عملی درباره این امر اتفاقی می‌افتد که امام (ره) طالب آن بوده و مردم انتظار آن را می‌کشند.

ایشان در جای دیگر با توجه به این نکته می‌فرمایند:

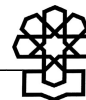
«شما نمایندگان محترم می‌توانید با یک رأی خود خدمت ارزشمندی به خدا و خلق نمایید و بالعکس و می‌توانید یک خطر بزرگ را از کشور و اسلام رفع کنید و بالعکس. حرکت در راه حق و عمل به آن، خود تفکر آزاد و ذکر خداست که موجب طمأنینه است».^۳

از نظر حضرت امام (ره)، تعهد کلی نمایندگان کافی نیست و این تعهد باید دائمی باشد و حتی در یک رأی دادن یا ندادن هم باید تعهد به کشور را در نظر بگیرند و به فکر خدمت به مردم باشند، زیرا بی‌توجهی در این موارد می‌تواند عبادتی بزرگ را به خیانتی بزرگ تبدیل کند و این امر زمانی میسر می‌شود که نماینده متعهد به اسلام باشد و محرومیت‌ها را چشیده باشد.

1. امام خمینی (ره)، وصیتنامه الهی - سیاسی، ص ۱۶.

2. همان، صص ۴۳ - ۴۴.

3. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۱۸، ص ۴۷۱.

ج) توجه به عوامل نقض قانون

امام راحل (ره) در وصیتنامه سیاسی - الهی به عوامل نقض قانون توجه کرده و می‌فرماید:

«اینجانب هیچ‌گاه نگفته و نمی‌گویم که امروز در این جمهوری به اسلام بزرگ با همه ابعادش عمل می‌شود و اشخاصی از روی جهالت و عقده و بی‌انضباطی برخلاف مقررات اسلام عمل نمی‌کنند...»^۱

از این گفته امام (ره) بر می‌آید که جهالت، عقده داشتن و بی‌انضباطی سه علت عمده در عدم اجرای درست قوانین است. بنابراین قوانین مجلس باید با در نظر گرفتن این شرایط به تصویب برسد، یعنی قوانین به‌گونه‌ای تنظیم شود که به جاهلان، گرفتاران به عقده و افراد بی‌انضباط اجازه تعدی ندهد. از طرفی نباید قوانین روزنه‌هایی داشته باشد که این‌گونه افراد از آن عبور نمایند. همچنین باید قوانین جداگانه‌ای برای به دام انداختن چنین افرادی تنظیم شود و مجلس نیز علاوه بر نظارت بر خود، از اهرم‌های نظارتی خود در دستگاه‌های اجرایی استفاده کند.

ایشان همچنین در صحیفه تأکید می‌کنند که برخی قوانین موجب اختلال در امور اجرایی و اداری کشور می‌شود که این قوانین باید لغو شوند و قوانین مترقی جایگزین گردند:

«در ادارات دولتی، قوانین دست‌وپا گیری که در مجالس غیرقانونی رژیم سابق به تصویب رسیده و موجب تعویق و یا تعطیل امور شده و می‌شود و جامعه را به تنگ آورده است به‌طور انقلابی لغو کنید - گرچه خود لغو است - و به‌جای آنها قوانین مترقی را که رفاه ملت در آنها به بهترین وجه ملاحظه شده باشد جایگزین گردانید»^۲

با توجه به این سخن امام راحل (ره) قانونی مطلوب است که مترقی باشد. یعنی ساختارهای جدید و منظمی ایجاد نماید که اختلالات و اطاله‌های ساختار کهنه اداری رژیم گذشته را اصلاح کند و این کار را نیازمند یک نگاه و حرکت انقلابی می‌دانند. طبیعتاً این کار نیازمند اطلاع نمایندگان از فناوری‌های روز و دستاوردهای جدید در نظام‌های اداری است، ضمن آنکه باید از نحوه حکومتداری معصومان (ع) استفاده کرد که مترقی‌ترین اندیشه بشری در وجود آنان قرار دارد. پس لازم است که نمایندگان برای دسترسی به این اطلاعات از صاحب‌نظران خارج از مجلس نیز کمک بگیرند.

پیشنهادهای

با توجه به صراحت بیان امام خمینی (ره) در وصیتنامه سیاسی - الهی، پیام‌ها و بیانات پیشنهادی‌های ذیل در امور مجلس ارائه می‌شود.

۱. امام خمینی (ره)، وصیتنامه سیاسی - الهی، ص ۲۸.

۲. امام خمینی (ره)، صحیفه، ج ۱۲، ص ۳۶۴.

الف) حضرت امام خمینی (ره) با توجه به اینکه مجلس شورای اسلامی را رأس همه امور می‌دانستند بر لزوم حفظ شأن، منزلت، جایگاه قانونی و حمایت حقوقی و قانونی از نمایندگان تأکید داشته‌اند. بنابراین براساس نظر ایشان نماینده باید در امر قانونگذاری و نظارت بر حسن اجرای قانون آگاهی مفید داشته باشد و در صورت لزوم جهت ارتقای سطح آگاهی نمایندگان کارگاه‌های آموزشی پیش از نمایندگی (آشنایی با قانون اساسی، جایگاه قانونگذاری، حقوق نمایندگی) و پس از نمایندگی (نحوه قانونگذاری، آشنایی با بودجه‌ریزی نوین، تعامل با قوا و نظارت بر حسن اجرای قانون) برگزار شود تا امر تقنین و نظارت بر آن بر وفق کارشناسی صورت گیرد.

ب) با توجه به تأکیدات امام خمینی (ره) بر لزوم نظارت مجلس بر مجلس در وصیتنامه سیاسی - الهی، پیام‌ها و بیانات لازم است با محوریت قانون اساسی، وصیتنامه سیاسی - الهی امام خمینی (ره) و رهنمودهای مقام معظم رهبری نظارت مجلس بر مجلس انجام شود. البته در این موضوع باید در مجری کمیسیون فعال شده و سازوکار لازم و دائمی برای آن تدبیر شود.

ج) نظارت مردم بر نمایندگان که این نظارت به وفور در وصیتنامه سیاسی - الهی، پیام‌ها و بیانات تصریح شده است. بنابراین مردم علاوه بر حسن انتخاب نماینده باید بر حسن وضع قانون اسلامی و نظارت بر این قانون در طول دوره نظارت نمایند تا نماینده به وظایف اسلامی خود در امر قانونگذاری اسلامی و نظارت بر حسن اجرای آن اقدام نماید.

نتیجه‌گیری

عمده دغدغه‌های امام خمینی (ره) در نظام اسلامی در وصیتنامه سیاسی - الهی ایشان منعکس شده و به همین دلیل منشور نظام جمهوری اسلامی نامیده شده است. امام راحل (ره) در وصیتنامه خود چند محور اصلی را در مورد مجلس مورد توجه قرار داده که به وصایای امام خمینی (ره) نامگذاری شده‌اند. در این وصایا امام راحل (ره) به چند رکن اساسی توجه نموده که اشاره می‌شود. البته با این توجه که چنین ارکانی عصاره اندیشه امام راحل (ره) در مورد مجلس است.

الف) اصلاح ماهیت و عناصر تشکیل‌دهنده مجلس شورای اسلامی، اولین گام مد نظر امام خمینی (ره) در مسیر تقویت این نهاد مؤثر در نظام اسلامی است. در چنین مجلسی باید نمایندگانی حضور یابند که متعهد به اسلام و کشور و مردم و متخصص در قانونگذاری باشند.

ب) رفتار نمایندگان با یکدیگر و قوای دیگر باید توأم با برادری و تعاون در مسیر الهی و با هدف خدمت به مردم مخصوصاً مستضعفین باشد و در این راه باید از کمک صاحب‌نظران استقبال نمایند.

ج) قانونی مطلوب امام خمینی (ره) است که مطابق اسلام باشد. در این مورد باید به استخراج

قوانین متناسب با محتوای تعالیم اسلام نیز توجه شود و همچنین از سوءاستفاده افراد از روزنه‌های قانونی جلوگیری شود.

د) مجلس شورای اسلامی باید در انجام وظایف خود، اهدافی را در اولویت قرار دهد که از آن جمله می‌توان به پیاده کردن احکام اسلام، حفظ جمهوری اسلامی با تقویت ایمان و اتحاد و استقامت، اتحاد ملل و دول اسلامی، تبلیغ اسلام ناب در جهان، اصلاح نظام آموزشی و دستگاه‌های فرهنگی و... اشاره کرد.

منابع و مأخذ

۱. خمینی، روح الله. وصیتنامه سیاسی - الهی امام خمینی (ره)، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، چاپ هفدهم، قطع جیبی، ۱۳۸۹.
۲. خمینی، روح الله. صحیفه امام (ره)، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ج ۱-۲، تهران، ۱۳۸۵.
۳. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۴. آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، درگاه اینترنتی دبیرخانه مجلس شورای اسلامی.
۵. صالحی شامی. سبل الهدی و الرشاد، تحقیق: عادل احمد عبدالموجود، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۴ ق.
۶. الکلینی، محمدبن یعقوب. اصول کافی، بیروت. دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۱۱ ق.

شماره مسلسل: ۱۰۴۱۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مجلس و قانونگذاری از دیدگاه امام خمینی (ره) (با تأکید بر وصیتنامه امام خمینی (ره))

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه مطالعات بنیادین حکومتی)

تهیه و تدوین کنندگان: علی جعفری هرستانی، مهدی امینان

ناظر علمی: سید یونس ادیانی

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۸۹/۷/۴